

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel II (1888-1900)

Oerlemans, F.J.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Oerlemans, F. J. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel II (1888-1900)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

21 De Nieuwe Gids in financiële en ideologische crisis

Naast de aanhoudende financiële perikelen die het voortbestaan van het blad in gevaar brachten, speelden er in diezelfde tijd onder de redacteurs ideologische geschillen die doorsijpelden in hun bijdragen aan De Nieuwe Gids.

In augustus 1891 ontstond er een ware controverse tussen Kloos en Van Eeden. Kloos trok Van Eedens integriteit in twijfel inzake zijn open brief 'Aan den Keizer aller Russen'. In september modderde het geruzie tussen de twee redacteurs maar door. In oktober daarop verscheen Van Eedens Nieuwe Gids-bijdrage 'Over de toekomst' en in diezelfde maand probeerde Kloos de zich aankondigende breuk te voorkomen: hij kondigde voor het februari-nummer van De Nieuwe Gids een kroniek aan die hij zou wijden aan Van Eeden. Kloos' 'Literaire Kroniek' in het augustusnummer van 1890 waarin hij onder meer het 'mooie' van Napoleon en het 'mooie' van Nieuwenhuyzen, een van de oprichters van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, ter discussie stelde, leidde opnieuw tot een controverse binnen de redactie.²²⁵ Het debat over het socialisme dat in De Nieuwe Gids werd gevoerd, leek de verschillende redacteurs steeds meer uit elkaar te drijven.

21.1 Tak in de redactie

Terug naar de zomer van 1889. Het was voor een belangrijk deel de verdienste van Kloos, daartoe aangespoord door Van Eeden, dat Tak als redacteur de gelederen van *De Nieuwe Gids* kwam versterken. Sinds een halfjaar bogen Kloos en Van Eeden, op initiatief van de laatste, zich over de administratie van *De Nieuwe Gids*. Het was Van Eeden namelijk in juli '89 ter ore gekomen dat het tijdschrift *Nederland* met een handvol meer abonnees heel wat beter floreerde dan *De Nieuwe Gids*. 'Als jullie het goed vinden,' zo schreef hij Kloos, 'dan ga ik met behulp van een advocaat over de afgelopen jaren een balans opmaken.'²²⁶

Kloos, die voor zijn levensonderhoud afhankelijk was van *De Nieuwe Gids*, ging net als de penningmeester Van der Goes met Van Eedens voorstel akkoord. Wel hield Kloos, vanuit een goed begrepen eigenbelang, samen met Van Eeden de regie in handen over deze financiële controle. 'Ik begin het [te] gelooven dat het een geduchte knoei-boel is,' schreef Van Eeden begin januari 1890 aan Kloos als conclusie van een door hem verricht onderzoek.²²⁷ De voorlopige conclusie kon niet anders luiden dan dat Frank van der Goes - die als assuradeur al jaren lang kantoor hield en toch enigszins bedreven mocht worden geacht in het voeren van een behoorlijke boekhouding - verantwoordelijk was voor die knoeiboel. De behoefte aan een man die lijn in de financiën bracht, liet zich steeds dwingender voelen. De juiste man daarvoor was Tak - die onder de schrijversnaam Van de Klei sinds het juni-nummer van de eerste jaargang in *De Nieuwe Gids* zijn 'indrukken van de dag' in de rubriek 'Nederlandsche Politiek' weergaf - zo vond zowel Kloos als Van Eeden. Kloos had al eerder getracht Tak in hun redactieaangelegenheden te betrekken. Sindsdien was er tussen de uit Middelburg afkomstige journalist, die als redacteur binnen- en

²²⁵ Kloos, 'Literaire Kroniek', in: *De Nieuwe Gids*, 5^e jrg. (1890) 6, p. 432-436. Over Johannes Nieuwenhuyzen het volgende: de predikant Jan Nieuwenhuyzen was in 1784 een van de oprichters van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

²²⁶ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 13 juli 1889, De Nieuwe Gids-archief 69^E4, KB.

²²⁷ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 9 januari 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

buitenland verbonden was aan *De Amsterdamer Dagblad voor Nederland* en *De Nieuwe Gids*-ers een drukke correspondentie.²²⁸ Om zijn zakelijke opstelling in financiële kwesties en zijn bijdragen, die alom werden gewaardeerd, deed de redactie in de zomer van 1888 opnieuw een poging Tak meer aan het tijdschrift te binden.²²⁹ Tak was weliswaar van mening dat een radicale hervorming van de maatschappij noodzakelijk was, maar was ook van oordeel, zoals hij de redactie liet weten, dat zijn politieke opvattingen nog niet voldoende waren uitgekristalliseerd om zich te binden aan een tijdschrift dat zich aan de linkerkant van het politieke spectrum ophield. Hij wilde voorlopig zijn handen vrijhouden.²³⁰

In het voorjaar van 1890 keek Tak, die inmiddels was opgeschoven naar de meer vooruitstrevende vleugel binnen het liberalisme, heel anders tegen een eventueel redacteurschap aan.²³¹ Daar kwam nog bij dat *De Amsterdamer van De Koo* (1841-1909) sterk moest inkrimpen en Tak, die in januari 1883 de burelen van het dagblad was binnengestapt, werd daarvan het slachtoffer. Hij kreeg zijn congé.²³² Niets stond hem nog in de weg om met de heren van *De Nieuwe Gids* in zee te gaan. Dat begreep ook de redactie van *De Nieuwe Gids*, maar een verzoek van hun kant moest zo omzichtig mogelijk worden ingekleed, suggereerde Van Eeden aan Kloos.²³³ Het kwam kort en goed hierop neer dat hij hen wilde helpen met de administratie, maar dan moest hij daar wel voor worden gevraagd.²³⁴

Kloos ging er na dit advies van Van Eeden eens goed voor zitten en schreef Tak uit de Jan van der Heydenstraat op 9 februari 1890 een uitvoerige brief die Tak een goed inzicht gaf in het reilen en zeilen van *De Nieuwe Gids*:

Amice, Mij is door de Redactie van De Nieuwe Gids een commissie opgedragen, die ik met evenveel genoegen als hoop vervul. Ge herinnert u, dat wij u, ongeveer anderhalfjaar geleden, het redacteurschap hebben aangeboden. Gij meendet toen te moeten weigeren op gronden, door u uiteengezet, en die wij hadden te respecteren. Thans echter zijn de omstandigheden waarin gij toen waart, veranderd, naar wij vernemen: en bovendien hebt gij reeds aan mijn collega v.d.Goes een officieuze toezegging van vernieuwde medewerking gedaan. Dit alles maakt ons stoutmoedig en hoopvol genoeg om het nog eens te wagen, en U andermaal te verzoeken onze collega te worden. Want wij hebben u nodig. Zie, men kan thans veilig beweren, dat de N.G. een gevestigd tijdschrift is. Wij hebben 500 à 600 abonnee's en werken niet langer met verlies. Ja zelf als het tijdschrift heel goed beheerd werd, zouden wij geloof ik, een aardig batig slot kunnen krijgen. Maar ons ontbreekt iets. De N.G. staat op het oogenblik op een springplank, maar durft niet. Wij hebben nu *ons* publiek, en

²²⁸ Borrie 1973, p.46-47. Zie ook: J.F.L. de Balbian Verster, 1928: 'De Breero-feesten en de Breero-club (1885-1890)', in: *Jaarboek van het genootschap Amstelodamum*, Dl. XXV, Amsterdam.

²²⁹ Brief van P.L. Tak aan F. van der Goes, d.d. 29 juni 1888, in: Borrie 1973, p. 309-310.

²³⁰ Ibid.

²³¹ Tak, die in het voorjaar van 1885 nog secretaris van de conservatieve Liberale Unie was, hield dat secretariaat al spoedig voor gezien en raakte verzeild in de kringen van Burgerplicht en stapte vervolgens, met de meer vooruitstrevende leden, over naar de radicale kiesvereniging Amsterdam. In die kring pleitte men voor een verruiming van het kiesrecht, een aanpassing van de inkomstenbelasting en stond men voor een liberale schoolwet. Daar voelde Tak zich thuis. Zie: Borrie 1973, p.46-47.

²³² De Koo, hoofdredacteur van zowel het dagblad als het weekblad *De Amsterdamer*. Zie verder: Hartmans 2002, p. 15-55.

²³³ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 5 februari 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^F5, KB.

²³⁴ Ibidem.

dat is ons trouw, maar wij moeten verder, als wij niet op een doodpunt willen blijven. Wij moeten er 'inkomen' en dat kan alleen als we een algemeen tijdschrift worden, dat in alle sociale, politieke, wetenschappelijke en artistieke kwesties, die aan de orde zijn, den toon weet aan te geven. Maar dat kunnen wij met onze tegenwoordige redactie, vrees ik, niet bereiken. Wij zijn te lax, te onpraktisch, te veel in onze eigen werk of zaken bevangen. Om die reden is een uitbreiding van onze redactie zeer gewenscht, en die wenschelijkheid wordt door ons drieën zeer sterk gevoeld. En zoo komen wij alweder, evenals vroeger, het eerst tot u. Gij zijt een man van ervaring en van studie, die bovendien goed schrijft. Wij zien in u den man die ons ontbreekt. Nu moet gij niet schrikken, amice, en denken, met uw bekende bescheidenheid, dat wij te veel van u verwachten, en dat gij ons teleur zoudt moeten stellen. Wij verwachten niets anders behalve uw zoo gewenschte en zoo lang gemiste medewerking dan dat er een flinke geest in de redactie komen en een krachtig advies in alles wat de zaken betreft. Zoals gij weet is de heer Verwey reeds sinds geruime tijd feitelijk uit de redactie getreden, ofschoon zijn naam met opzet nog op de aflevering prijkt. Wij zouden, indien gij ons voorstel aanneemt, dus weer met ons vieren zijn. Wij kunnen natuurlijk, als ge 't verlangt, heel goed over deze zaak eens vergaderen, hetzij te mijnent, hetzij te uwent. Ik schreef dit maar per brief, omdat ik zoo beter, dan in de conversatie, een vasten grondslag kon geven, hoe wij deze kwestie inzien.²³⁵

Met deze gedetailleerde brief haalde Kloos Tak uiteindelijk aan boord. Tot grote vreugde van de totale redactie verscheen Pieter Lodewijk Tak op de redactievergadering van dinsdagavond 25 februari 1890 om welwillend mee te delen het redacteurschap te zullen overwegen. Wel verlangde hij volledig geïnformeerd te worden over de financiële toestand van *De Nieuwe Gids*.

Het opmaken van de kas en het op orde brengen van de boeken had dus prioriteit. Van der Goes zegde toe 20 maart, dus een kleine maand later, de boeken op orde te hebben. Met de hulp van Boekhoudt, de boekhouder van hun oud-redacteur Willem Paap, die inmiddels een gewiekste en gezochte advocaat was aan de Amsterdamse Leidschegracht en inzake *De Nieuwe Gids* nog regelmatig werd geconsulteerd, zou dat zeker lukken.²³⁶

Penningmeester Van der Goes maakte echter maar weinig haast met het op orde brengen van zijn administratie. Toen de redactie een maand later bij Tak in de Amsterdamse Ruyschstraat bij elkaar zat, stemde Tak ermee in dat zijn naam als redacteur in het aprilnummer werd opgenomen, ondanks zijn bedenkingen over de financiële situatie waarin het tijdschrift verkeerde.²³⁷ Dat het tijdschrift in financieel slecht weer verkeerde, begreep Tak ook zonder dat de boeken waren opgemaakt. Kloos ondertussen had alle vertrouwen in Taks financiële kwaliteiten. Maar er moest wel haast worden gemaakt. Dus dook Kloos zelf maar eens in de boeken.

²³⁵ Brief van Willem Kloos aan P.L. Tak, d.d. 9 februari 1890, *De Nieuwe Gids*-archief copieboek 69^E14, KB.

²³⁶ Zie voor Paap: De Goede z.j.; Meijer 1959; Oerlemans en Janzen 1999 ('Willem Anthony Paap'), p. 27 e.v.

²³⁷ Borrie 1973, p. 49-50.

21.2 De boekhouder Willem Kloos

Toen het conceptkasboek er dan eindelijk was, bleek het een ondeugdelijk product.²³⁸ Van der Goes, die zorgde voor de benodigde bescheiden, had verzuimd Boekhoudt te laten weten dat het boekjaar van *De Nieuwe Gids* niet op 1 januari, maar op 1 oktober aanving. Bovendien werkte Van der Goes naar Kloos' vaste overtuiging met verkeerde cijfers. Wanneer je Van der Goes naar een specifieke post vroeg, aldus Kloos, dan riep Van der Goes maar wat en leek het gegeven antwoord nergens naar.

De redactiesecretaris Kloos bleek onverwachte kwaliteiten te bezitten. Met de natte vinger, zoals hij benadrukte, maakte hij een overzicht van de inkomsten en uitgaven over de eerste vier jaargangen. Tussen oktober 1885 en oktober 1889 was er naar Kloos' berekening ruim elfduizend gulden ontvangen, daarvan moest nog f 741,25 in kas zijn.²³⁹ Maar de kas was leeg. Dat zag Kloos natuurlijk ook wel. Een snelle berekening laat zien dat de f 600,- van Verwey en de f 140,- van Kloos precies de f 740,- zijn die Kloos aan Tak had voorgerekend. Slijper is van mening dat Kloos, opgejaagd door geldzorgen en geconfronteerd met een 'onwillige' penningmeester Van der Goes, vervolgens Van der Goes is gaan beschuldigen van wanbeheer. Slijper komt tot deze zienswijze dunkt ons, aangezien hij de rol die Van Eeden en Tak speelden in het 'vermeende' wanbeheer van Van der Goes grotendeels onderbelicht laat.²⁴⁰ Kloos was weliswaar een belanghebbende in financiële zin, maar stond zeker niet alleen in de perikelen rondom de boekhouding.

'Het kasboek van onze boekhouder heb ik afgekeurd', berichtte Kloos de nieuwe redacteur Tak. Kloos was aan het rekenen geslagen en het resultaat beviel hem niet. Zo ontving Verwey, vervolgde Kloos in zijn brief aan Tak, volgens het laatste conceptkasboek tussen 1 januari 1888 en 1 januari 1890 ieder jaar ongeveer f 300,- meer dan waar hij recht op had. Kloos had daar, gezien de twee-eenheid die hij in die periode met Verwey vormde, ongetwijfeld van meegeprofiteerd. Verwey was volgens Kloos dus een behoorlijk bedrag schuldig aan het blad. Die f 600,- kon Verwey verrekenen met een schuld die Van der Goes aan Verwey had, meende Kloos. Een post overigens die hij in de boekhouding nergens terug vond. Van Kloos had *De Nieuwe Gids* slechts f 140,- tegoed. Hij kon zich vergissen, zo besloot Kloos zijn verhaal, maar voorlopig moesten ze het daar maar op houden.²⁴¹ Ook Van Eeden werd door Kloos ingelicht over Van der Goes' wanbeheer. Want nu bleek, schreef Kloos hem, dat hij slechts f 45,- schuldig was aan *De Nieuwe Gids*, zoals Van der

²³⁸ Brief van Willem Kloos aan Boekhoudt d.d. 12 februari 1890, *De Nieuwe Gids*-archieef, copieboek 69E 14, KB.

²³⁹ Kloos' berekening zag er als volgt uit: 'Ontvangsten - Kapitaal gestort 13 aandelen van 250,- en 2 halve aandelen 250,- maakt 3500,-

Opbrengsten abonnementen: 1e jaar 260 x 4,50 = 1170

2e, 3e, 4e jaar 350 + 440 + 517 abonnees = 1307 x 4,87 1/2 = 6371,25 en een aparte afl. 4 x 75 = 300 totaal f 11.341,25

Dit is dus het hele bedrag, nagenoeg precies, wat wij van oct 85 tot 1 oct 89 ontvangen hebben of nog moeten ontvangen. Deze som is natuurlijk niet geheel in contanten door ons ontvangen. Versluys b.v. heeft rekeningen voor ons betaald, 3 jaar lang papier geleverd etc. Nu komen de uitgaven die ik niet zoo precies kan weten. Tak moet de uitkomst dus slechts beschouwen als een approximatieve schatting, met groote speelruimte. Maar het kan u misschien van gemak zijn, de groote posten in een klein bestek bij elkaar te hebben.' 'Uitgaven: Clausen 1200 + 3000 eerst met en later zonder papier. salaris secr. 300+600+600+600 dan honoraria 2000, tekort Kloos 200, papier 900, onkosten 1200.'

²⁴⁰ Slijper 2012, p. 134.

²⁴¹ Brief van Willem Kloos aan P.L. Tak, d.d. 26 februari 1890, *De Nieuwe Gids*-archieef, copieboek 69E 14, KB.

Goes hem had voorgerekend en Verwey geen f 100,- , maar f 950,- (daarbij inbegrepen de gelden op basis van het contract dat zij destijds met Verwey hadden gesloten en dat Verwey niet was nagekomen). Voor dat idiote contract van destijds met Verwey had Kloos een verklaring:

Goes heeft Verwey voortdurend met geld gestopt, zonder dat deze er iets voor deed, en toen de som was gestegen tot f 600, is hij voor den dag gekomen met dat contract en heeft het er door gekregen, zonder te zeggen, dat Verwey reeds f 600 ten achteren was. En die zelfde man weigert tegelijkertijd f 300 aan mij, voor *gedaan werk*, op grond van een *fantasie-balans*, zooals je je herinnert. Ik vind het gewoon *schande*. Volgens een voorloopige berekening van Tak zou Goes wel f 1200 aan ons schuldig zijn! Ook weet hij heelemaal niet, hoe het met de zaken staat. Aan mij een maand en aan Versluys acht dagen geleden heeft hij verklaard, dat Clausen afbetaald was. Nu blijkt uit *zijn* boeken *en* uit die van Clausen, dat deze nog f 1600 à f 2000 van ons hebben moet! Wat zeg je van zoo'n model financier.²⁴²

Kloos, die van Van der Goes af wilde, trok een aardig rookgordijn op met al die bedragen. Het was overigens niet de eerste keer dat Kloos Van der Goes in zijn functie als penningmeester van *De Nieuwe Gids* op de vingers tikte, maar dit keer was Kloos ongemeen fel. Als ze niet heel snel in actie kwamen, zo betoogde Kloos verder, dan kon Tak het bijltje er wel eens bij neergooien. Tak had immers als voorwaarde voor zijn redacteurschap geëist dat de boeken op orde zouden zijn:

Maar Goes stelt uit en vertraagt met blijkbaar opzet. Nu heeft Tak als zijn ultimatum verklaard (hij is al eenige malen door Goes voor den gek gehouden) dat als Goes niet Zaterdagavond a.s. volgens zijn belofte alle quitantiën, rekeningen, rekening-couranten, etc. meëbrengt, noodig om de boeken te collationeeren, dat hij zich dan geen uur langer met de zaak bemoeit, dus niet in de redactie komt. [...] Tak is in zijn recht, en wij kunnen niet hebben, dat hij zich niet meer met ons bemoeit, omdat wij Goes niet aandurven.²⁴³

'Schrijf hierover in geen geval aan Van der Goes,' drukte Kloos Van Eeden ten slotte op het hart; dat deed hij zelf wel. Nog diezelfde dag schreef hij Frank van der Goes:

Ik ben dan van middag bij Tak geweest en die zei mij, op z'n gewone bedaarde manier, het volgende: 'Als Goes nu Zaterdagavond niet alles meebrengt, wat ik noodig heb, de kwitanties en de rekeningen van Clausen, de rekening-courant van Versluys (niet alleen overgeschreven in de boeken, maar ook het origineel) dan verdom ik 't, dan bemoei ik me met den heelen boel niet meer.'²⁴⁴

²⁴² Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden d.d. 20 maart 1890, copieboek Nieuwe Gids-archief 69^F14, KB.

²⁴³ Ibidem.

²⁴⁴ Brief van Kloos aan Van der Goes, d.d. 20 maart 1890, copieboek Nieuwe Gids-archief 69^F14, KB

Naast Kloos sommeerden ook Van Eeden en Tak Van der Goes om met de boel op de proppen te komen. Van der Goes' financieel bewind gedurende 3½ jaar was, zo oordeelde Kloos, een anarchie geweest. 'Zorg daarom, ik smeek 't je, dat Zaterdagavond alles in orde is. Anders zijn de voor jou en ons allemaal nadeelige gevolgen, logische konsekwenties van jouw handelen, of liever niet-handelen, niet te overzien.'²⁴⁵

Twee dagen later vervoegde de penningmeester zich bij Tak in de Ruyschstraat. Na goedkeuring van de notulen kwam Van der Goes eindelijk met al de paperassen op tafel. Hij concludeerde aan de hand van twee tabellen dat er een tekort was van f 600,-.²⁴⁶

Van Eeden gooide nog wat olie op het vuur door op te merken dat Van der Goes, die nog f 860,- van *De Nieuwe Gids* had te vorderen, Verwey f 750,- had geleend uit een lege kas en beschouwde die lening als een privézaak tussen de penningmeester en Verwey. Dat waren overigens de ruim 700 gulden die Kloos had gemist. Dat accepteerde Van der Goes uiteraard niet en hij betoogde dat zijn voorganger Paap vanaf de eerste jaargang al f 900,- in de min zat en er dus voortdurend werd geleend uit een lege kas. Men kwam er die avond niet uit. Wel verplichtte Van der Goes zich tussen twee afleveringen steeds een financieel verslag uit te brengen.²⁴⁷

Wanneer het zo was dat Paap van meet af aan met een tekort van f 900,- de kas moest voeren, viel Van der Goes nauwelijks te verwijten dat er een tekort van f 600,- op tafel lag. Dat is zeker zo gezien het eeuwige geldgebrek in de tijd dat Kloos met Verwey het redactiesecretariaat voerde en beiden min of meer van de kas van *De Nieuwe Gids* afhankelijk waren en van voorschot op voorschot leefden. Ook Tak zou er spoedig achter komen dat betalen uit een lege kas meer usance dan uitzondering was.

21.3 Kloos grijpt in

Nu er met de komst van Tak een nieuwe wind waaide door de burelen van *De Nieuwe Gids*, maakte de redactiesecretaris daar dankbaar gebruik van door de teugels maar eens flink aan te halen. Voortaan zou op de eerste van de maand, voorafgaand aan het nieuwe nummer, de kopij bij de secretaris binnen moeten zijn. Maar de redactie, inclusief de redactiesecretaris

²⁴⁵ Ibidem.

²⁴⁶ 'Ontvangen

1 1290

2 1662

3 2260(1750)

4 1400

Aandelen 3500

Betaald

Clausen 3800

Salaris 2400

Onkosten 1425 (inbegrepen 2 jaar papier)

Honoraria 2600

Verwey 750

Contr.Verw. 200

Te betalen aan honoraria nog f 580,- en aan Clausen (het laatste halfjaar inbegrepen) f 1550,- en aan Van der Goes f 860,- i.v.m. voorschotten. De twee termijnen waarop Versluys moet betalen zijn bij de vierde aflevering (1april) als vermoedelijke halve opbrengst van de lopende jaargang geteld. En op 1 februari d.a.v. het restant. De slotsom luidt: f 3150,- moet worden betaald en f 2550,- wordt ontvangen. Een tekort dus van f 600,-.'

²⁴⁷ Notulen redactievergadering van *De Nieuwe Gids* 1885-1891 15 april 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E16, KB.

zelf, nam het nieuwe bewind niet erg serieus, zo bleek al snel uit het briefje van Van Eeden aan zijn redactiesecretaris: 'Willempje!' schreef Van Eeden hem van de Keizersgracht, 'veel is het niet, maar het komt uit een goed hart. Hebben wij de 15e vergadering? Laat het dan vroeg zijn, want ik moet 's avonds nog werken voor een lezing in Haarlem. Schrijf mij bij tijd hoe laat. Schrijf je nu wel aan je stukkie? Doen, hoor! Groet Hein.' Zeker op het gebied van de financiën moest er nog heel wat gebeuren.

Op maandag 5 mei trof het gezelschap elkaar bij Van der Goes aan de Prinsengracht. De penningmeester liet weten dat er een kruier op weg was om Boekhoudt te halen, die als deskundige die avond het woord zou voeren. Helaas moest worden vastgesteld dat noch Boekhoudt noch de kruier verscheen.²⁴⁸ Onverrichter zake ging het gezelschap uiteen en moest Kloos erkennen dat hij geen enkel zicht meer had op wat Van der Goes in het verleden met die boekhouder van Paap 'gerommeld' had.

Ook Van Eeden, die Van der Goes wist over te halen de administratie toch in vredesnaam aan Tak over te dragen, stelde vast dat Van der Goes nog niets naar Tak had verzonden en drong er bij Kloos op aan de penningmeester nog eens flink onder druk te zetten.²⁴⁹ De avond van de 13^e mei werd er vergaderd bij Tak, die inmiddels uit Amsterdam naar Bussum was verkast. Van der Goes, die te laat kwam en volgens de nieuwe regels met f 1,- werd beboet, had nu zowaar de boeken bij zich. Als alles betaald en ontvangen was, zat er op 1 oktober 1889, de start van het nieuwe boekjaar, f 1000,- in kas. Dat zag er dus niet onaardig uit.²⁵⁰

Een vergadering verder, weer bij Tak in Bussum, boog de redactie zich nu eens niet over de boeken, maar over hun *core business*: het juninummer van *De Nieuwe Gids*. Van Eeden schreef over 'De Spiritistische Verschijnselen' en Van der Goes over 'De Opleiding van Tooneelspelers'.²⁵¹ Verder was het juninummer van de vijfde jaargang (1890) gevuld met proza van Buijsse, Van Deyssel, Delang, Erens en Van Looy. Zowel Kloos als Tak ontbrak in deze juniaflevering. Kloos was druk met zijn nieuwe richtlijnen voor de redactie en eiste als redactiesecretaris wat meer discipline van zijn mederedacteuren, zodat niet alle kopij op het laatste moment, zonder uitvoerige lezing en discussie, op een holletje naar drukker Clausen moest worden gebracht.

Tak wilde over zijn positie binnen de redactie duidelijkheid: werd hij ook redactoureigenaar van het blad en hoe lagen dan de verantwoordelijkheden? De problemen rond de financiële situatie hingen immers nauw samen met de vraag wie de feitelijke eigenaren van het tijdschrift waren. In een uitvoerig epistel zegde Kloos hem toe een poging te ondernemen, 'dat conceptcontract met Paap op te sporen, maar dat zal niet makkelijk zijn.'²⁵²

Juist Tak was geïnteresseerd in een dergelijk conceptcontract omdat het hem in zijn onderhandelingen met Verwey over het eigendomsrecht enig houvast zou kunnen bieden.

²⁴⁸ Notulen redactievergadering van *De Nieuwe Gids* 1885-1891, 5 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E16, KB.

²⁴⁹ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 10 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

²⁵⁰ Notulen redactievergadering van *De Nieuwe Gids* 1885-1891, 13 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E16, KB.

²⁵¹ Notulen redactievergadering van *De Nieuwe Gids* 1885-1891, 20 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E16, KB.

²⁵² Notulen redactievergadering van *De Nieuwe Gids* 1885-1891, 20 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E16, KB.

²⁵² Brief van Willem Kloos aan P.L. Tak, d.d. 20 mei 1890, copieboek Nieuwe Gids-archief 69^E14, KB.

Helaas voor Tak zijn de onderhandelingen met Verwey over die eigendoms kwestie nooit tot een goed einde gebracht.

Ondertussen stapelde het aantal lijken in de kas zich op. Op de 25ste mei, toen de laatste hand werd gelegd aan het juninummer, vernamen Kloos en Van Eeden dat hun vriend Van der Goes, die zelf niet verscheen, f 800,- uit de kas had genomen in verband met de voorschotten die hij in het verleden aan de kas had gedaan. Wat Kloos betrof was hiermee de maat vol. Van der Goes moest nu echt als penningmeester aftreden; Tak zou zijn plaats dan innemen. Van Eeden zou, op verzoek van de redactiesecretaris, dit met penningmeester Van der Goes regelen.²⁵³

Kloos, die zelf nooit een rooie cent bezat, beschouwde Van der Goes' greep in de kas als een persoonlijk affront. Met f 1000,- in kas zat er wellicht een ruimere beloning in voor het secretariaatswerk van Kloos, die voortdurend bij Van Eeden om f 25,- moest hengelen. Het geld dat van de uitgever Versluys in kas was gekomen, was om de drukker en de medewerkers te betalen en niet om de portemonnee van Van der Goes te spekken. Kloos was over Van der Goes' eigengereid optreden witheet en schreef in die stemming aan Van der Goes:

Wie zóó roekeloos onze belangen vergeet, snijdt De Nieuwe Gids de polsen af. Ik hoop, dat je alsnog zoo spoedig mogelijk je fout zult herstellen. Dat wil zeggen 7 á 800 aan Clausen betaalt, die tot dusverre pas f 150 van die f 1200 heeft gehad. Doe je dat niet, dan zal ik genoodzaakt zijn, hoe ongaarne ook, een vergadering over deze zaak bijeen, te roepen, en God mag weten wat er dán gebeurt.²⁵⁴

Van der Goes beet op zijn beurt van zich af en schreef Kloos dat hij juist van hem, die heel goed wist dat hij vaak een ruimer saldo disponibel hield dan er werkelijk in kas was, een andere opstelling had verwacht.

Juist de bijzonderheid dat ik dit reeds zoo lang heb gedaan, zou de meeste menschen een grooter gevoel van verplichting inspireere, dan nieuwe aanspraken voor de toekomst doen maken. – Maar gij behoort nu eenmaal niet tot de meeste menschen. Zoodra Tak de boeken heeft gecontroleerd, zult gij kennis kunnen nemen van de precieze cijfers.²⁵⁵

Van der Goes, die nog steeds van mening was correct te hebben gehandeld, nam uiteindelijk het verstandige besluit om als penningmeester af te treden. Een besluit dat Kloos twee dagen later van Van Eeden moest vernemen.²⁵⁶ Tak, die in korte tijd naast het redacteurschap nu ook de administratie op zich had genomen, ontving van de afgetreden penningmeester een schrijven dat hem ongetwijfeld aan het denken zette. 'De waarheid is,' zo schreef Van der Goes in een uitvoerige toelichting aan Tak, dat de kas van de N.G. voor Kloos en Verwey altijd open heeft gestaan; zij leefden min of meer voor de N.G. en zij

²⁵³ Notulen redactievergadering van *De Nieuwe Gids* 1885-1891, 25 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E16, KB.

²⁵⁴ Brief van Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 25 mei 1890, copieboek Nieuwe Gids-archief 69^E14, KB.

²⁵⁵ Brief van Frank van der Goes aan Willem Kloos, d.d. 28 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

²⁵⁶ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 30 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

leefden er ook grootendeels van. Het was een voortdurend helpen van twee menschen die bijna niets anders hadden; in die mate dat Kloos zelf geloofde een vrij belangrijk voorschot te hebben ontvangen gedurende het tijdvak '85- '89. Er was geen quasie van autorisatie vragen voor uitgaven die, met de stilzwijgende toestemming van Van Eeden, aan de beide andere redacteurs geschieden. Ik vind dat Kloos eigenlijk de man had moeten zijn die U, als nieuw toetredende belanghebbende deze delicate affaire had behoren te zeggen. Kloos en Verwey hadden ongeveer een beurs, Verwey was het die jaren achtereen voor Kloos een maandelijksche bijdrage van ± f 25, bijeen verzamelde, en meenigmaal is hem dit hoogst moeilijk gevallen. Ik wist dit alles precies en de noodzakelijkheid heeft gemaakt dat uit onze algemeene men zou zeggen gemeenschappelijke kas, op naam van Verwey ten slotte te groote voorschotten zijn gesteld. Nu is vrij plotseling de medewerking van Verwey voorlopig gestaakt en hij blijft over met een schuld aan de N.G. die niet onder normale omstandigheden is aangegaan. Nog een opmerking over de finantieele verhouding van deze heeren tot de N.G. Wij zijn begonnen met Kloos een salaris van f 600,- te geven, maar zoo weinig werd dit beschouwd als een uitgave die men het recht had van de N.G. te vorderen, dat afgesproken werd om buiten zijn weten de helft van deze toelage te dekken door vrijwillige giften - die gij in de boeken gevonden zult hebben, minder dan overeengekomen was, omdat die giften weldra boven de f 600,- door de secretaris zijn ontvangen. Kloos heeft nu de spons gehaald over zijn relatie met Verwey, om redenen die hier niet toe doen, maar dit neemt niet weg dat als men preciese waarheid weten wil, men na moet gaan hoeveel door beiden van de N.G. is ontvangen, onder welke benaming ook, en dan zien wie meer heeft gehad voor het werk dat zij hebben gedaan. Er waren ook tijden dat Verwey het secretaris-werk voor Kloos deed, en ik vrees dat gij begrijpen zult dat dat dikwijls nodig was. Dit alles bedoelt niets anders te zijn dan een toelichting van de post Voorschotten aan Verwey. Dit, dunkt mij, kan er uit blijken dat, nu de NG een ander administratief stadium ingaat, het niet billijk is de onmiskenbare fouten van het vroegere tijdperk te wijten aan mij, of aan mij alleen. Gelukkig is de toekomst niet zoo ongunstig als gij een oogenblik meent. Wij hebben van Verwey over 1888/89 nog ± f 800,- te vorderen en over den nu reeds vergevorderden jaargang nog alles wat ons toekomt. Wat nu aangaat onze bijeenkomst, mijn verzoek aan Boekhoudt luidt voor Zondag-ochtend, volgens mijn afspraak gisteren met Van Eeden. Ik verwacht hem bovendien straks om het juiste uur te bepalen. Er komt bij dat ik vanavond nog een paar bladzijden moet schrijven voor de aflevering. Reken er dus op dat wij morgen vroeg bij u komen; ik zal alles bij mij hebben wat ik van de NG onder mijn berusting heb zoodat de bescheiden bij de hand zullen zijn.²⁵⁷

Zo was Tak niet alleen de nieuwe redacteur, maar per 1 juni 1890 ook de nieuwe penningmeester. Of de nieuwe penningmeester met die wirwar van gegevens veel fiducia zal hebben gehad in zijn nieuwe functie valt te betwijfelen. Daar was eerst de voormalige penningmeester Van der Goes die hem in vertrouwen nam over de periode dat Kloos en Verwey intieme vrienden waren en de kas als het ware voor hen openstond. Het was echter dezelfde Van der Goes die niet aarzelde zelf een bedrag uit de kas te nemen, onder het mom dat te hebben voorgeschoten, zonder dat ergens te verantwoorden. Verder was er een onduidelijke lening aan Verwey en een ondoorzichtige betaling aan de redactiesecretaris

²⁵⁷ Brief van Frank van der Goes aan P.L. Tak, d.d. 31 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

Kloos. Tak deed er goed aan met een schone lei te beginnen en te zien of er wat bij de drukker en de uitgever viel te halen. Zijn pappenheimers had hij inmiddels leren kennen.

21.4 Een grotere redactie

Naast de pogingen Tak als algemeen redacteur en financiële man binnen te halen, was er al enige tijd sprake van een uitbreiding met twee rubrieksredacteurs: Jan Veth (1864-1925) voor de kunst en Charles (Chap) van Deventer (1860-1931), die al eerder bij Van Eeden had gehengeld naar dat baantje, voor wetenschap en filosofie.²⁵⁸

Chap van Deventer zat kennelijk op zwart zaad, net als vele vrienden in die tijd, zoals Kloos, en Van Deventer vroeg de zeer bemiddelde Van Eeden in hetzelfde briefje hem wat geld te lenen.²⁵⁹ Ook wist Van Eeden dat Veth, die voor De Koo een kunstrubriek verzorgde, dolgraag afscheid nam van het weekblad *De Amsterdammer*. Wilden zij Veth als kunstredacteur aan *De Nieuwe Gids* koppelen, dan moesten zij f 125,- per jaar op tafel leggen en voor ieder vel f 25,- betalen. Dat was naar de mening van Kloos, die zelf al genoeg te stellen had met zijn eigen financiële positie binnen *De Nieuwe Gids*, buiten iedere proportie en Veth haakte af. De condities die hij destijds met Van Eeden besprak, strookten niet met het aanbod dat *De Nieuwe Gids* hem nu deed. 'Het spijt mij zoo lastig te moeten zijn,' schreef hij Kloos, 'maar in pecuniaire zaken heb ik nu eenmaal deze zaken in acht te nemen.'²⁶⁰ Dat Jan Veth erg op de penning was, was in de vriendenkring niet onbekend. Chap van Deventer werd niet zomaar redacteur bij *De Nieuwe Gids*; hij moest wel eerst een soort examen afleggen. Hij kreeg vier romans te recenseren van Maurits, pseudoniem van P.A. Daum (1850-1898). Maakte hij er wat aardigs van, dan deed hij een goede gooi naar het redacteurschap. Van Eeden zag er al snel weinig heil in: 'Als hij nóg zoo'n fraai opstel à la Balzac schrijft, druipt hij als een straal. Als er van Maurik boven stond, zou je 't niet merken,' schreef hij zijn redactiesecretaris Kloos. 'Ik geloof,' vervolgde Van Eeden, 'dat we wijs doen het maar vooreerst bij P.L.T te laten blijven.'²⁶¹ Kloos zag dat anders: Van Deventer formuleerde dan misschien wat houterig, maar op het vlak van de exacte wetenschap en de filosofie zag hij in Chap een prima kandidaat.²⁶²

Maar even later bleek Charles van Deventer ook voor Kloos kansloos. Waarom? Kloos, die altijd beducht was voor abonneeverlies, vernam op een kwade dag dat Van Deventer een liaison onderhield en samenwoonde met een 'dame' van verdacht allooi. Mocht nu bekend worden dat de wetenschapsredacteur van *De Nieuwe Gids* met een 'dame' uit de Nes hokte, dan was wat Kloos betrof Chap van Deventer onacceptabel voor die post. De vrienden

²⁵⁸ Zie voor Charles van Deventer o.a.: Prick 1986 ('Charles M. van Deventer'), p. 44-50. Dit betreft een speciaal Tachtigernummer. Ook Prick 1997, p. 797. In de *Maasbode* van 1 september 1931 schreef Frans Erens een in memoriam: Dr. Charles van Deventer. Daarin zegt hij over Van Deventer onder andere: 'Een zóó universeele geest als deze man is geweest, wordt in onze dagen niet meer gevonden.' Oerlemans en Janzen 1999 ('De chemie tussen Plato en Nes'), p. 2 e.v.

²⁵⁹ Brief van Charles van Deventer aan Frederik van Eeden, d.d. 20 januari 1890, Van Eeden-archief, XXIVC17, UBA.

²⁶⁰ Brief van Jan Veth aan Willem Kloos, d.d. 25 maart 1890, De Nieuwe Gids-archief KB 69^E5, KB.

²⁶¹ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 15 februari 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

²⁶² Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 20 februari 1890, De Nieuwe Gids-archief, copieboek 69E 14, KB.

verbaasden zich erover dat juist de steile Charles van Deventer, voor Van Deysssel 'een praetensiëuzen érudiet' en voor Erens 'de meest universeele geest', zo'n 'dame' uit de Nes moest maintaineren.²⁶³ Het was in de vriendenkring overigens heel gebruikelijk zich aan een kleinburgerlijke moraal te onttrekken. Zo woonde Van Deventers vriend Arnold Ising samen met Mina Otte. Maar Ising was aan het toneel verbonden en van toneelmakers zag men het een en ander door de vingers.²⁶⁴ De zeer gewaardeerde medewerker Van Deysssel, dikke vriend van Ising, had het aangelegd met de dienstbode van zijn ouders, Cateau Horyaans. Maar hij had de wijk genomen naar België en zat daar nu netjes getrouwd op zijn berg in Houffalize. Een schandaal was zo voorkomen. Frank van der Goes, afkomstig uit een vooraanstaande patriciërsfamilie en bekend assuradeur, was met zijn maîtresse Marie Koens verloofd en huisde een paar maanden later, getrouwd en wel, in een bovenhuis in de Helmerstraat. Arnold Ising, liefhebber van roddel en achterklap, had nog wel een aardig verhaal over Van der Goes' verloofde voor zijn vriend Van Deysssel: 'Zij spreekt Haagsch en tracht voornaam te zijn, maar vertelt van ééns in de derde klasse "gerezen" te hebben en dat iemand haar "de brokken uit haar keel keek".'²⁶⁵ Chap van Deventer zou de latere mevrouw Van der Goes nog lange tijd bijlessen Nederlands geven.²⁶⁶ Willem Witsen was rond diezelfde tijd erg gecharmeerd van de Engelse Blanche, ook een 'dame' uit een café chantant uit de Nes en verdween met haar naar Londen om een 'schandaal' in Amsterdam te vermijden en een eventuele verbintenis met een meisje Van Vloten niet onmogelijk te maken. Henry Samson ten slotte, arts, kunstverzamelaar en vriend van vele Tachtigers, scharrelde met een actrice. Samson, die wist dat zo'n verbintenis zijn artspraktijk in de weg stond, haalde zijn Mientje Bouret van het toneel, trouwde en leefde met haar niet zo heel lang en gelukkig aan het Kattenlaantje bij de Overtoom. Mientje zou er later vandoor gaan met haar neef, die bij hen inwoonde en nog met zijn scheikunde door Chap werd bijgespijkerd.²⁶⁷ Maar Chap was kennelijk te ver gegaan, in ieder geval voor Kloos. Hij had de norm van fatsoen al te ver overschreden: zijn vriendinnetje Ijtje Goudriaan uit de Nes, die hij verborgen hield achter zijn alkoof in de Deymanstraat en niet in circulatie bracht, maakte voor Chap een redacteurschap aan *De Nieuwe Gids* onmogelijk. De roddel van zijn vrienden was daar, voor een goed deel, debet aan en uit zijn brief aan de arts Samson - een aartsroddelaar - was kennelijk gelekt:

Op het oogenblik,- ik begin hier aan mededelingen strikt *sub-rosa*,- is mijn huishouding schrikbarend in de war. Mijn liefje is naar het binnengasthuis, om radicaal te genezen van een rechûte van een oude kwaal, een baarmoederontsteking, en ik ben heden veroordeeld tot 8 dagen huisarrest, wegens, ik durf het haast niet te zeggen, wegens *scabies*. Verbeeld je, maanden lang had ik last van jeuk, die ik toeschreef aan muggen, vlooiën enz., zelfs had ik zwaarste verdenkingen tegen mijn liefje, niet tegenstaande het advies van deskundigen, en nu komt het uit dat ik met zoo'n vuile kwaal rondloop, en zoo lang dat er allerlei bijkwalen zijn ontstaan, zijnde exceem,

²⁶³ Prick 1986 ('Charles M. van Deventer') p. 44-50. Ook Prick 1997, p. 797; en Erens 1989, p.255

²⁶⁴ Zie voor Arnold Ising: Oerlemans en Janzen 2000, p. 3 e.v.

²⁶⁵ Brief van Arnold Ising aan Lodewijk van Deysssel, d.d. 13 december 1892, in: Prick 1968, p. 176.

²⁶⁶ Van der Goes-archieef, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis,(ISSG) map 817. Brieven van Van Deventer aan Van der Goes van 4/2/93 en 18/9/93 en 21/9/93.

²⁶⁷ Zie voor Henry Samson o.a. Oerlemans en Janzen 1998 ('In het diepst van mijn gedachten'), p. 57-67.

puisten enz. Ik moet mij nu gaan zalven en poederen, en mag mij niet wasschen; ora pro me.²⁶⁸

Wat er mis was met Van Deventers liefje liet zich niet moeilijk raden. De diagnose op haar 'status' vermeldde naast de baarmoederontsteking, gonorrhoe en scabiës. Toen ze, bijna een half jaar later in de Boerhavestraat, waar Chap destijds huisde, uit de kliniek kwam, was Charles gelukkig al lang van zijn jeuk af en stond hij inmiddels bij zijn vrienden bekend als een expert op het gebied van scabiës.²⁶⁹ Toen Willem Kloos vol puistjes zat die hij open krabde, werd Van Deventer erbij geroepen. Chap kwam, zag het aan en constateerde dat het geen scabiës was.²⁷⁰ Maar Chap was toentertijd uit angst voor abonneeverlies al lang geslachtofferd.

21.5 Tak en *De Nieuwe Gids* – kas

Gelukkig stond de nieuw benoemde redacteur Tak, eeuwig vrijgezel, wat vrouwen betrof buiten iedere verdenking en had Kloos met Tak in de redactie een betrouwbaar redacteur, een vlot schrijver en een man met een zakelijke inslag aan het tijdschrift weten te binden. Kloos, die naast zijn f 600,- voor zijn werkzaamheden voor het secretariaat nog eens links en rechts f 300,- van de verschillende vrienden toucheerde, zag zich keer op keer geplaagd voor onbetaalde maandboekjes en dientengevolge voor onwillige hospita's. Kloos had het gevoel dat Van Eeden hem financieel gezien voortdurend in de kou liet staan. Ook Van der Goes – toen nog in functie – , die door Van Eeden en Kloos flink op de huid was gezeten over zijn (wan)beheer van de *De Nieuwe Gids*-kas, was niet te bewegen Kloos met wat geld uit *De Nieuwe Gids*-kas uit de brand te helpen.

Op 20 maart 1890 was de maat vol voor Kloos: 'Beste Free, Hoor naar mij, want dit belooft een zeer ernstige brief te worden. Eerst over mijn particuliere zaken. Ik vernam geruchten en door je niet-sturen worden zij bevestigd, dat je mij die f 25 niet meer wilt of kunt geven.'²⁷¹ Aanvankelijk was het Verwey geweest, zoals Van der Goes aan Tak schreef, die iedere maand voor Kloos f 25,- bij elkaar scharrelde. Sinds hun brouille was het Van Eeden die ervoor zorgde dat Kloos zijn maandelijkse f 25,- ontving. Maar nu had Van Eeden Kloos in de grootste verlegenheid gebracht door niet over de brug te komen met het geld. Als het nog lang duurde weigerde zijn hospita, die hij niet onder ogen durfde komen, hem straks zelfs zijn eten. Door de bemoeienis van Tak ging Van der Goes, toen nog de financiële man, uiteindelijk overstag en werd Kloos met f 25,- uit de kas van *De Nieuwe Gids* even vooruit geholpen.

Maar aan die vernedering iedere maand te moeten bedelen om een paar centen moest een eind komen. Zo besloot Kloos de redactie te vragen zijn honorarium voor het secretariaatswerk te verhogen. Hij had het er al eerder met Van der Goes over gehad, maar die had doodleuk geantwoord dat als Kloos het niet voor dat geld kon doen, er wel een ander

²⁶⁸ Brief van Charles van Deventer aan Henry Gilius Samson, d.d. 2 november 1891. Samsonarchief, UBA Hh 22.

²⁶⁹ Zij had als haar adres opgegeven Boerhavestraat 28 (zie: Gemeentearchief Amsterdam: Opnameboek Binnengasthuis 5268, niet geïnventariseerd). Charles van Deventer was daar op dat moment eveneens ingeschreven.

²⁷⁰ Brief van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. 14 juli [1892] Witsenarchief, KB Den Haag, 75 C 51 C.

²⁷¹ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 20 maart 1890, in: 's-Gravesande 1955, p. 253-254.

zou zijn. Van der Goes zelf bijvoorbeeld en hij had met die opmerking Kloos in zijn ziel geraakt. “Dat secretariaat beteekende niets.” Ik ben bijna gaan grienen, toen ik 't hoorde,’ schreef hij Van Eeden in diezelfde brief van 20 maart.²⁷²

Kloos had met zijn hartenkreet aan van Eeden kennelijk een gevoelige snaar geraakt bij zijn mederedacteur, want drie weken later ging er een brief met inhoud naar de Van der Heydenstraat. Toen Kloos zelfs niet met een eenvoudig bedankje reageerde op Van Eedens gift, vroeg de Bussumse arts hem of de brief, die geld bevatte, soms was weggeraakt.²⁷³

Twee weken later stopte Van Eeden Kloos opnieuw een tientje toe, maar Kloos moest vooral niet vergeten dat ook de arts Van Eeden, zoals hij schreef, er zelf zwaar en beroerd werk voor moest doen en dat ook hem het geld niet kwam aanwaaien. Dat zijn vrienden hem almaar tientjes toestopten, was natuurlijk geen oplossing voor Kloos' chronisch geldgebrek. Van Eeden beloofde hem dat hij met de nieuwe financiële man Tak zou bekijken of er iets aan Kloos' honorarium kon worden gedaan. ‘Maar geef ons dan ook wat meer copie – je kunt immers gemakkelijk een f 300 's jaars verdienen met schrijven.’²⁷⁴

Nog geen 24 uur nadat Van Eeden Kloos had toegezegd met Tak te bezien of de financiële ruimte van *De Nieuwe Gids* toestond iets aan Kloos' honorarium te doen, briefde Van der Goes, alsof hij van deze toezegging gehoord had, aan Van Eeden door dat de redactiesecretaris deze maand voor zijn honorarium nog maar weinig had gepresteerd. Het was inmiddels de dertigste van de maand en er was tot op heden nog maar vijf vel gezet. Van Eeden was door Van der Goes' opmerking weer eens op Kloos' lethargie gewezen en was daar behoorlijk over ontstemd en liet dat Kloos weten ook. Nu viel het met Kloos' lethargie alleszins mee zoals in het eerste deel al eerder werd opgemerkt. Het was Kloos die consciëntieus bijhield hoeveel abonnees *De Nieuwe Gids* op enig moment telde, hoe het met de financiën van het blad was gesteld en hij zorgde ervoor dat er om de twee maanden een nieuw nummer verscheen waarin zijn ‘Literaire Kroniek’ spraakmakend was.

Het is 30 mei, hield Van Eeden de verantwoordelijke redactiesecretaris voor, en op 1 juni moeten we verschijnen. Wat spook je in vredesnaam zo'n hele dag uit? ‘Heb je wel eens opgelet,’ zo vervolgde Van Eeden, ‘dat er vierentwintig uren in een dag gaan, waarvan er zestien overschieten als je er acht verslaapt.’ Als de correctie je te veel wordt, dan wil ik je wel helpen, zo besloot Van Eeden zijn schrijven.²⁷⁵ Kloos, die van Van Eeden vernam welke rol Van der Goes met zijn geklik speelde, zou zich daarover nog laten horen. Eerst wilde hij tegenover Van Eeden zijn straatje schoonvegen. Het werd een heel betoog.

Word jij nu ook al zenuwachtig, beste Free [...] ik wou, dat je mij meer vertrouwde, Free, en geloofde, dat ik mij zelf nooit iets te verwijten heb, wat het klaarmaken van deze en vorige afleveringen betreft, sinds Verwey me niet meer helpt. Dat de afl. te laat kwamen, heb ik nooit kunnen helpen. Daar is niets aan te doen, en ligt aan den aard van 't tijdschrift zelve. Wij hebben niet als de *Gids* de copij 2 maand van te voren gereed liggen: dat zal natuurlijk bij ons ook wel gebeuren. Het enige middel er tegen zou zijn: een datum bepalen.[...] Alleen mij er de schuld van te geven is te gek om los

²⁷² Ibid.

²⁷³ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 15 april 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

²⁷⁴ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 29 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

²⁷⁵ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 30 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

te lopen. En ten slotte. Je hebt al lang kunnen merken, dat ik geenszins ijdel en nog minder baasspelerig ben.[...] weet je wel Free, dat de kaskwestie lang niet zoo ver zou zijn als ze was, als ik niet, zoodra ik de ernst van de zaak begreep, heb gezorgd, dat alle wieltjes liepen, alle draadjes trokken om het gewenste resultaat te verkrijgen? Anders zou het Tak al lang verveeld hebben, jou door het hoofd zijn gegaan, en Goes, dat hoef ik niet te zeggen. Ja, ik word een beetje opgewonden, als jullie, zooals zoo vaak reeds, Goes vooral, vinden dat ik een slordige secretaris ben. Dat is een traditie uit den tijd, toen ik onder Verwey's fatale suggestie leefde, en niet tot handelen in staat was. Maar dat is nu, zooals jij ook weet, als je even vergelijkt, heel anders geworden. Zie je, ik weet heel goed, dat jij meer verdient dan ik, en voor je brood en voor de kunst. Ik zit niet van 10-4 ingespannen werk te doen, dat ik liever laten zou, zooals jij. Ik zou dat niet kunnen: ik zou daaraan doodgaan of ten minste versuffen, omdat ik dat mis, wat alle menschen schijnen te hebben 'geregeldheid' of hoe je 't noemen wil. Maar daarvoor ben jij dan ook een geëerd burger met een voldoende inkomen om een lieve vrouw en lieve kinderen te onderhouden en ik een onbekende bohémien die van den dag op den dag leeft.[...] Ik ben tevreden en meer kan men niet wenschen. Ieder heeft zijn eigen noodlot hier op aarde.²⁷⁶

Dat had de 'burger' Van Eeden maar te slikken. De 'bohémien' Kloos kon niet duidelijker zijn. Vervolgens kreeg Van der Goes te horen wat Kloos van diens handelswijze vond. Na Kloos' onderhoud met de drukker Clausen, waar Kloos onmiddellijk op af was gestapt, verzocht hij zijn mederedacteur Van der Goes zich in het vervolg te onthouden

van het over brengen van al of niet gedaan gekonkel.[...] als je grieven hebt tegen mijn bewind als secretaris, kom er dan openlijk mee voor den dag, net zooals ik tegen jou gedaan heb, en de vergadering zal dan beslissen. Ik ben mij zeer erg bewust in het laatste jaar, sinds mijn komst uit Londen, mijn plicht gedaan te hebben, en om alles in een goeden koers te houden heeft mij meer hoofdbrekens gekost dan jij vermoeden kunt.²⁷⁷

Van der Goes moest zich, zo vervolgde hij, vooral niet inlaten met zaken die tot de competentie van de secretaris behoorden. Maar hiermee was de zaak nog niet afgedaan. Een reactie uit Bussum kon niet uitblijven. Van Eeden schreef de armlastige redactiesecretaris een uitvoerige brief waarin hij verslag deed van de beraadslagingen aangaande het honorarium van Kloos tussen hem en de gaande en komende financiële man.

Ik ben blij met je lange brief maar zooveel sop was de kool of liever het spuitje van mijn verwondering niet waard. Ik was niet zenuwachtig, ik vertrouwde je volkomen, ik meen het goed met je in alle oprechtheid en ik verdiende niet dat je je boos op mij maakte.[...] Maar één enkele zaak heb ik je willen doen voelen. Ik heb dat al meer gepoogd in den laatsten tijd, op verschillende manieren. Misschien heb ik het niet handig gedaan. Maar het is ook niet gemakkelijk, want het is een delicate kwestie en

²⁷⁶ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 30 mei 1890, copieboek De Nieuwe Gids-archief 69^E14, KB.

²⁷⁷ Brief van Willem Kloos aan Frank van der Goes, eind mei 1890, copieboek De Nieuwe Gids-archief 69^E14, KB.

ik voel mij volstrekt niet gerechtigd je te vermanen of te berispen. [...] Als je mij nu zegt dat je f 25,- in de maand noodig hebt, behalve je salaris, om rond te komen – dan vind ik het eigenlijk dwaas dat ik 's avonds met een moeie kop nog middelmatige stukjes zit te schrijven om de N.G. te vullen, of f 50,- te verdienen als ik ze voorlees, en dan jou van die f 50,- nog de helft geven. Terwijl jij den ganschen dag hebt om zooveel zuiver literair werk te maken als je verkiest.[...] Maar er is een ander, zuiver verstandelijk motief. Het is voor niemand, ook zelfs voor jou niet, goed op de werkzaamheid van anderen te gaan rekenen, zoolang hij zelf werken kan. [...] Van middag heb ik met Goes en Tak de boeken nagezien en daarna de kwestie van je salaris ter tafel gebracht. Nu was gebleken dat de finantieele toestand wel niet ongunstig was, daar wij gestadig vooruit zijn gegaan, maar dat er 't laatste jaar toch nog een nadeelig saldo had bestaan ik meen ongeveer 125,-. Tak meende daarom dat wij een verhooging van uitgaven nog niet konden verantwoorden wanneer wij er niet iets bij wonnen. Hij was dus tegen salarisverhoging. Zoo ook Goes. Ik erkende, zooals ik je nu ook geschreven heb, dat het beter zou zijn wanneer je in staat gesteld werd door meerder productie meer te verdienen. Daarvoor moest dan je werk ook veel hoger gesalarieerd worden. Ik stelde toen voor je een honorarium te geven van f 80,- per vel. Dit vonden Tak en Goes te veel. Tak ging zoo ver te beweren dat het beter zou zijn voor je, wanneer je niet uitsluitend op de verdiensten van de N.G. rekende maar trachtte buitendien op andere wijze wat te verdienen. Ik argumenteerde daar tegen dat dit ten eerste onmogelijk zou zijn voor je en ten tweede niet in 't belang van de N.G. Ik zeide dat jou bestaan en dat van de N.G. nu eenmaal eng aan elkander hing – en dat dat zoo blijven moest en blijven kon. Dat het volstrekt niet onwaarschijnlijk was dat je een behoorlijk bestaan alleen uit de N.G. zou vinden, dat dat de beste waarborg zou zijn voor je ijver en belangstelling, en dat wij het daartoe hoe eer hoe beter moesten brengen. Tak erkende dit en had ook je honorarium te klein gevonden. Er is toen aangenomen het te brengen op f 50.- per vel voor proza en f 80.- per vel voor verzen, dus f 5.- per bladzij. Je zult misschien een beetje lachen om deze laatste premie op poëzie. De aanleiding hiertoe was een post in 't journal waar wij tot ons aller ontstichting hadden gevonden voor een sonnet van W. Kloos f 1.25. Zulk een kwartjes-loon vonden wij al heel ridicul-sjofel.[...] De bijzonderheden van onze discussie van middag schrijf ik je confidentieel, spreek de anderen daarover dus niet.²⁷⁸

Meer zat er voor Kloos - die op basis van deze berekening voor zijn 176 gebundelde sonnetten in 1894 zo'n f 219,- zou incasseren - op dit moment niet in. In werkelijkheid zou Versluys met het dubbele over de brug komen. Maar zover was het nog niet en Kloos zat nog steeds krap bij kas.

²⁷⁸ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 1 juni 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^F5, KB. Van Eeden had op 17 april 1890 op het genootschap Oefening en Wetenschappen voorgelezen uit zijn artikel 'Spiritistische Verschijnselen', dat inderdaad in het juninummer was verschenen. Van Eeden wist dus waar hij het over had.

21.6 Naar De Amsterdammer

Taks suggentie eens buiten *De Nieuwe Gids* om te zien naar extra inkomsten, waar Van Eeden het in zijn brief van 1 juni 1890 aan Kloos over had, was niet aan dovemansoren gezegd. Al de volgende dag vroeg Kloos Jan Veth, van wie hij wist dat hij zijn baan als kunstredacteur bij het weekblad *De Amsterdammer* meer dan zat was, of hij die post niet kon overnemen. De redactie van *De Nieuwe Gids*, zo schreef hij Jan Veth, kon Kloos geen salarisverhoging geven, en minder wonen en minder eten dan dat hij nu deed, dat lukte hem echt niet.²⁷⁹ Had hij eerst een inkomen van f 75,- in de maand, nu was dat teruggeschroefd tot f 50,-, want die extra f 25,-, die op de een of andere manier werd georganiseerd, was stopgezet. Als hij nu Veths post kon overnemen, onder een andere naam – Kloos zouden ze bij *De Amsterdammer* nooit aanstellen, meende hij, gezien zijn verleden aan het weekblad –, was hij mooi uit de brand. Hein Boeken was, volgens Kloos, bereid het spelletje mee te spelen, zodat Kloos onder Boekens naam bij het weekblad kon binnen komen – wat ook daadwerkelijk gebeurde. Er was wel wat haast bij geboden, want de nood was hoog.²⁸⁰ Kloos schreef dezelfde dag aan Van Eeden dat hij Taks opmerking ter harte had genomen en omzag naar een betrekking die hem wat meer armslag gaf.

Nogmaals dank voor je vriendschappelijke en welmeenende gevoelens jegens mij, die je niet alleen zegt, maar ook in de praktijk brengt.[...] Na deze definitieve weigering gedaan *zonder* pressie van een mij minder goedgezinde als v.d. Goes en met de welwillendste bedoelingen van jouw kant, zal *ik* er natuurlijk nooit meer op terugkomen, en zullen jullie in de eerste jaren die komen, dat ook niet doen. Daar nu mijn tegenwoordige toestand onhoudbaar is, moet ik wel trachten hetzij in eens, hetzij langzamerhand een andere betrekking te zoeken. Als mij dat gelukt, zal ik jullie tijdig genoeg waarschuwen, om de N.G., waarvan ik vrees, dat ik met veel moeite zal scheiden, niet door *mijne* schuld in ongelegenheid te brengen.²⁸¹

Dat meende Kloos hoogstwaarschijnlijk niet, maar wat druk op de ketel houden kon nooit kwaad. Het zat hem nog steeds niet lekker dat Van der Goes zijn secretariaatswerk geridiculiseerd had en dat Van Eeden hem eigenlijk wilde dwingen zijn productie op te voeren, wat onverbiddelijk zou leiden tot het maken van machinaal werk. Vooral Van Eedens opmerking dat hij vooral niet moest rekenen op de werkzaamheid van anderen was bij Kloos hard aangekomen. En wat de geldkwestie betrof: Van Eeden had nota bene zelf aangeboden hem financieel bij te staan en bij de dood van zijn ouwelui zou hij Van Eeden tot op de cent terugbetalen. Het was naar Kloos' overtuiging een heel gewone transactie tussen twee vrienden; niet meer en niet minder.²⁸²

Twee dagen later kwam Kloos nogmaals terug op zijn honorarium bij *De Nieuwe Gids*. Het was immers allesbehalve zeker dat hij de baan van Veth bij *De Amsterdammer* kon

²⁷⁹ Van der Woud 2010, p. 68. Een onderwijzer verdiende zo'n f 12,- per week.

²⁸⁰ Brief van Willem Kloos aan Jan Veth, d.d. 2 juni 1890, De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^E14, KB.

²⁸¹ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 2 juni 1890, De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^E14, KB.

²⁸² Ibid.

overnemen. Nog een keer probeerde hij Van Eeden te overtuigen van de noodzaak iets aan zijn condities bij *De Nieuwe Gids* te doen.

Nog even. Hoe meer ik erover denk, hoe bedaarder ik de zaak ga beschouwen, hoe meer ik ook voel dat jouw oorspronkelijke voorstel op de vergadering, nl. om mij f 80 per vel te geven, de eenige minnelijke oplossing der kwestie is. *Ik* zeg: ik heb zóóveel per jaar nodig om te kunnen leven.

Om zijn argumenten kracht bij te zetten, wees Kloos op zijn belangrijke positie binnen *De Nieuwe Gids* en herinnerde hij Van Eeden aan de royale beloning die Verwey indertijd was gegeven.

Nu weet ik wel, dat contract was onverstandig en had niet moeten aangegaan worden. Maar wegen daar niet deze vier dingen tegen op?

1. Ik ben de uitvoerende redacteur, die alles bezorgt en Verwey toen niet. Hij kreeg 't geld uitsluitend voor zijn copie, als gewoon medewerker.
2. Verwey *moest* 8 vel leveren, wat ons f 600 per jaar zou kosten, terwijl ik, in 't voor mij allergunstigste geval, slechts f 400 kan te vorderen hebben.
3. Verwey *moest* betaald worden, ook al deed hij niets, terwijl ik alleen geld zal kunnen krijgen op vertoon van gedrukte stukken in de aflevering opgenomen.
4. *Ik* vraag dit honorarium, om te kunnen leven van mijn arbeid, terwijl Verwey het nodig had, om te kunnen trouwen met een gefortuneerde vrouw. 't Is waar, dat honorarium van f 80 ziet er heel hoog uit, als men 't zoo leest op 't papier, maar 't is 't toch niet, als men bedenkt, dat daardoor een voor beide partijen aanneembare schikking is getroffen. Men moet het niet beschouwen als bruto beloning voor mijn copie, maar ook daaronder begrijpen een verhooging van mijn salaris, toegekend, in het geval dat ik copie geef. Want ik kan nog niet goed tot het vaste besluit komen, mij, zoo gauw mij dat mogelijk zal zijn, uit de *Nieuwe Gids* terug te trekken, vóórdat ik absoluut zeker weet, dat de redactie, als lichaam optredend, totaal ongenegen is in een rationeele schikking met mij te treden.²⁸³

Ondertussen bleef het armoe troef in de Jan van der Heijdenstraat en bovendien bleef zijn salaris ook maar uit. 'Nu weet ik wel,' schreef hij Tak, 'dat het jouw schuld niet is want G. [Van der Goes] heeft waarschijnlijk geen contanten overgedragen, maar zou je nu niet b:v: wat van Huzzle Puzzle kunnen innen? Dan zou ik mijn maandboekje kunnen betalen.'²⁸⁴ Terwijl Kloos nog steeds zijn hersens pijnigde over de vraag waar hij het geld vandaan moest halen, kwam er toch nog onverwacht groen licht van *De Amsterdammer* en dat maakte het gezeur met zijn mederedacteuren over het aardse slijk tot een gepasseerd station. 'Doe maar geen moeite meer voor mij wat betreft de centenkwesitie,' schreef hij Van

²⁸³ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 4 juni 1890, De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^E14, KB.

²⁸⁴ Brief van Willem Kloos aan P.L. Tak, d.d. 6 juni 1890. De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^E14, KB. Huzzle Puzzle: bijnaam van C.F. van der Horst, firmant van het import- en exporthuis Siebert en Co in Amsterdam en van tijd tot tijd zich meldend in de kring van Tachtig. Zie ook: Prick 1997, p. 559.

Eeden. Het was hem namelijk gelukt een betrekking te vinden die hem verzekerde van een extra inkomen.

Ik heb een bezigheid gekregen (niet op *mijn* naam, maar op die van een ander, – je mag er dus met niemand over spreken, als je me niet benadeelen wilt–) die mij in den eersten tijd veel inspanning kost, wil ik geen mal figuur slaan, en waar ik mij erg in moet werken. Maar ik kan nu ten minste doorgaan mijn werkzaamheden als secretaris te verrichten, en behoef niet uit de N.G. te gaan. Wel zal ik weinig of geen proza meer kunnen schrijven voor de N.G., omdat ik nu 1½ à 2 vel journalistiek in de maand leveren moet. Maar dat is niet *mijn* schuld. Ik hoop dat de zaak nu tot beider partijen genoeg geschikt is. Ik behoef geen gebrek te lijden, *jullie* behoeven geen geld uit te geven, waar je niets bij wint.'

Van de extra f 20 per vel, die de redactie hem destijds toezegde, zag Kloos ook af. 'Als ik wat mocht schrijven te eeniger tijd en b:v. over Gorter, hoop ik dat nog te doen, zal ik mij contentereen met mijn gewone honorarium van f 30. Ik wil de Redactie van De N.G. in geen deele ten laste zijn, als ik het eenigszins kan vermijden.'²⁸⁵

Van Eeden, die natuurlijk verheugd was dat Kloos een extra bron van inkomsten had gevonden, vroeg Kloos de kwalijke achterdocht die hem eigen was, naar Van Eedens zeggen, eens te laten varen en niet in alles een complot te zien om hem te benadelen. 'Er is in je beide brieven,' schreef Van Eeden

iets wat mij onaangenaam trof. Het officieele bedoel ik, het enigszins vijandig tegenover elkaar stellen van de drie redactie-leden aan de eene zijde en jezelf aan de andere zijde. Ik geloof niet dat dit in deze kwestie nodig of wenselijk is. Noch Tak, noch Goes meenden het in deze zaak minder goed met je dan ik, of zagen haar minder ernstig in. Je hebt een neiging terstond achter alles een minder vriendschappelijke gezindheid te zoeken, een complot om je te grieven of achteruit te stellen. Zoo is 't geheel niet, ook bij Goes niet. Goes is absoluut niet haatdragend of rancuneus. Wat wij besloten hebben is bij *allen* het resultaat geweest van twee neigingen: voor het belang van de NG en voor jou belang te zorgen. Zoo de opinies verschilden, lag dit aan verschil van inzicht, niet van bedoeling. De wenschen van *ons alle vier* zijn ten opzichte van jou en de N.G. *volmaakt dezelfde*. Ik ben daar zeker van en je moet dit goed blijven bedenken.'²⁸⁶

En wat Van Eeden betrof: hij zou nogmaals bij de penningmeester het voorstel doen om Kloos f 80,- per vel te geven. Dat was heel aardig van de redactie van *De Nieuwe Gids*, vond Kloos, maar voorlopig had hij een zekere mate van onafhankelijkheid verworven dankzij zijn eigen voortvarendheid en die van Jan Veth. 'Dank je zeer voor je bemoeiingen,' schreef hij Veth, 'Boeken is bij de Koo van *De Amsterdammer* geweest en alles is in orde.'²⁸⁷

²⁸⁵ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 6 juni 1890, De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^E14, KB.

²⁸⁶ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 6 juni 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

²⁸⁷ Brief van Willem Kloos aan Jan Veth, d.d. 6 juni 1890, De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^E14, KB.

Met ingang van 8 juni 1890 verzorgde Kloos, onder de initialen G.S., de rubriek: 'Aanteekeningen – Schilderkunst'. Het was voor Kloos en zijn kameraad Boeken een kwestie van kranten en tijdschriften exciperen en daar vervolgens een kolom over vol schrijven. In zijn eerste bijdrage besteedde hij aandacht aan de 4^e jaargang van de *Portefeuille van de Nederlandsche Etsclub* en aan Jules Bretons *La vie d'un Artiste* (Parijs 1890). Van hoogstaand journalistiek werk was geen sprake.²⁸⁸

De vierde jaargang van de *Portefeuille der Nederlandsche Etsclub* is zoeven verschenen. Deze uitgaaf bevat etsen van Jacob Maris, Bauer, Mej. Fles, Mej. Van Houten, Kaiser, Koster, Verster, Veth, Zilcken en Zwart. De meeste namen zijn die van ter goeder faam bekende kunstenaars.[...] Veth's avondje is een lief oogenblik van deezen gedistingeerden artist. Ten slotte meer dan één woord van spijt dat Willem Witsen, die een der besten, misschien de allersterkste van de Ets-club was, thans niets van zijn zoo talrijk en kranig werk laat zien. Ook de zóó sympathieke Tholen ontbrak.²⁸⁹

Maar als Kloos voldoende energie aan de dag legde, maakte hij er best wat aardigs van. Veth had hem op de 8ste van de maand juni gekscherend gecompimenteerd met zijn debuut als kunstcriticus en verzocht hem en passant wat te letten op het gebruik van initialen onder zijn kolom.²⁹⁰

Kloos had er duidelijk plezier in, afgaande op Van Deyssels reactie uit het Bergen op Zoomse, die van Kloos' journalistiek werk aan *De Amsterdammer* op de hoogte was: 'Maar wat ik begrijp van je zjoernalistieke bezigheden, laat je den heer Sebastiaan-Senior die al jaren lang op de plee zat, tenminste hij was niet in gezelschap, weer verschijnen.'²⁹¹ Een halfjaar later, in februari 1891 was de lol er voor Kloos ineens af. Hij kreeg bij *De Amsterdammer* naar eigen zeggen geen enkele speelruimte. Veth deed nog een laatste poging Kloos voor de kunstrubriek te behouden en bood hem alle hulp die hij maar wenste. Maar Kloos had er geen plezier meer in.²⁹² Op 20 februari gooide Kloos definitief de handdoek in de ring.

Amice, Het is wel vervelend maar ik moet er wel voor uitkomen, dat het met de kolom niet schijnt te gaan. Ik heb het nu tweemaal geprobeerd, maar het is mij godsonmogelijk gebleken om werk te leveren als ondergeschikte collaborateur van jou en onder toezicht van dr Pijzel. Ik zeg je, het 't is mij fysiek onmogelijk. Je zou mij evengoed kunnen verzoeken mijn balcon door mijn keelgat te jagen. Als de Koo verstandiger was geweest in den beginne en mij een beetje mijn gang had laten gaan, dan was er misschien met jouw en andere hulp een redelijk verslaggever uit

²⁸⁸ Zie voor Kloos' kolommen in *De Amsterdammer* tussen 8 juni 1890 en 18 januari 1891 het historisch archief van *De Groene Amsterdammer*: jaargang 1890 en 1891 onder aanteekeningen schilderkunst.

²⁸⁹ *De Groene Amsterdammer*, 8 juni 1890, p. 3

²⁹⁰ Brief van Jan Veth aan Willem Kloos, d.d. 8 juni 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^E5, KB.

²⁹¹ Onder de naam Sebastiaan Senior schreef Kloos zijn eerste stukken voor *De Amsterdammer*.

²⁹² Brief van Willem Kloos aan Jan Veth, d.d. 8 februari 1891, De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^E14, KB

me gegroeid. Maar nu – 't gaat niet, 't gaat heusch niet. En Boeken alleen –die kan het niet. Hij mist b:v: allen takt om berichten te krijgen.²⁹³

Door het opgeven van zijn betrekking bij *De Amsterdammer* werd het in de Van der Heijdenstraat met Willem en Hein, weer minder eten en minder wonen, om met Kloos te spreken. Tot overmaat van ramp liep een paar maanden later een van Boekens bijlesleerlingen ook nog eens over naar de classicus Mendes da Costa, en werd schraalhans helemaal keukenmeester. De bijlessen van Boeken in het Latijn en Grieks waren voor de twee dichters, naast Kloos' redactiesecretariaat, de belangrijkste bron van inkomsten. Zo konden zij net de hospita en de drank betalen. 'Als gij die leerling niet naar Boeken terugzendt,' schreef Kloos aan Mendes da Costa, 'benadeelt gij dezen, zonder eenig recht in zijn toekomstige carrière als privaat-docent.'²⁹⁴ Kloos' bemoeienis met Boekens bijlesleerlingen mocht niet baten. En dat betekende voor Boeken, en dus voor Kloos, een behoorlijke financiële aderlating. Het scheelde Boeken f 500,- per jaar, de helft van zijn inkomsten. Geheel onbemiddeld was Boeken overigens niet. Hij had geld van zijn ouders geërfd, dat door zijn broer Pieter werd beheerd. Het was echter belegd in hypotheek en effecten en Boeken kon daar voorlopig niet aankomen.

21.7 De Literaire Kroniek

In de tijd dat Kloos voor *De Amsterdammer* zijn kunstrubriek bij elkaar schreef en Hein Boeken eropuit stuurde om de noodzakelijke kopij voor zijn kolom te vergaren, schreef Kloos voor zijn *Literaire Kroniek* in het augustusnummer van de 5^e jaargang (1890) een bescheiden beoordeling over de onlangs verschenen brieven van Conrad Busken Huet (1826-1886) en Eduard Douwes Dekker [Multatuli] (1820-1887). Kloos betoogde onder meer dat Napoleon een mooier mens was geweest dan Johannes Nieuwenhuyzen, de stichter van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen. Kloos stelde Napoleon hoger omdat deze 'een grootere en meer schoonheid voortbrengende uiting van leven is geweest'. Vervolgens toetste hij dit uitgangspunt aan de brieven van Multatuli en Huet. 'De Brieven van Busken Huet en van Eduard Douwes Dekker schijnen mij een alles licht-makende en levende illustratie van mijne in-'t-groot-beschouwing van menschen toe. Ik zie in die twee boeken het ongegeneerd zich-voorstellen van twee mensch-typen, twee geindividualiseerde abstracties, waaronder voor mij heel het Psychische zich schikt. Het is de bedaarde, soliede en verstandige werker, het is de lyrische, spontane, hoogwijze artist, het is de burger en de eenling, het maatschappij-lid en de mensch. Nog zelden heb ik zooals hier eene werkelijke vleeschwording van deze twee hoogste abstracties van het menschelijk ziele-zijn in zoo angstig-complete gaafheid ontmoet.[...]' Kloos zag in Multatuli de man

die alles teneerste uit zichzelf had, gooide zichzelf over de wereld met zijn sterk temperament, en omdat dat temperament zoo wonderbaar natuurlijk was, werd er

²⁹³ Brief van Willem Kloos aan Jan Veth, d.d. 20 februari 1891, De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^F14, KB. Op 24 februari bevestigt Kloos zijn breuk met *De Amsterdammer* in een brief aan Veth: 'Ik heb mijn brief meer letterlijk bedoeld, dan jij hem schijnt op te vatten. Ik vind inderdaad dat het absoluut niet meer gaat met het *Weekblad*.' (Brief van Willem Kloos aan Jan Veth, d.d. 24 februari 1891, De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^F14, KB.) Dr. E.D. Pijzel was een van de redacteuren bij *De Amsterdammer*.

²⁹⁴ Brief van Willem Kloos aan Mendes da Costa, d.d. 21 juli 1891, Mendes da Costa-archief, XXK4, UBA.

veel waars door hem gevonden en veel leugen ontbloot. Door de willende kracht, die er van uit hem ging, hield hij, zichzelf voor 't middelpunt

Huet daarentegen:

niet gedreven door een machtig god daarbinnen, maar meegaande met de wereld die hij, meegaande, wou beheerschen door zijn meerdere kracht, nam het voorhandene objectieve en bezag het van alle kanten, en slingerend tusschen twee meeningen kwam hij zelden tot een overtuiging, die steil in de hoogte stak, een feit dat het eigenaardige van zijn slag-om-den-arm-stijl en zijn groot vermogen-van-veel-begrijpen verklaart.

'Huet wou naar zijn beste vermogen apprecieeren, Douwes Dekker wou voelen, en niets anders dan dat. Huet is meer wereldwijd geworden, maar Multatuli meer mooi. 'Beiden', zo besloot Kloos zijn beschouwing, 'waren onderzoekers, maar Multatuli bovendien een profeet.'²⁹⁵

Kloos' bespiegeling over het 'mooie' van Napoleon leidde op de redactievergadering van 22 december 1890 tot een controverse tussen Kloos en Van der Goes. Van der Goes las voor de andere leden van de redactie zijn nog te verschijnen artikel *Studies in socialisme* voor. In dit artikel, waarover later meer, nam hij Kloos' vergelijking op tussen Napoleon en Nieuwenhuysen. Kloos, die van mening was dat Van der Goes zijn uitspraak over Napoleon uit zijn verband had gerukt, verzette zich daar fel tegen. In een brief van een paar dagen later maakte Kloos zijn positie nog eens aan hem duidelijk:

Amice, ik zou u gaarne willen voorstellen, de tirade in uw stuk, die tegen mij is gericht, uit dat stuk weg te laten, of te wijzigen. Niet dat ik er iets tegen kan hebben, dat gij mijne meeningen in het publiek bestrijdt, maar gij doet het nu, m.i. op een manier, die het publiek een verkeerd idee geeft over wat ik bedoeld heb, en zoo dat het mij noodeloze moeite om u terzelfder plaatse te weerleggen kosten zou. [...] Als ik zeg: iemand is 'mooi' dan bedoel ik: hij heeft grooten hartstocht, groote verbeelding, grooten wil en groote plannen m.a.w. hij is een 'groot' mensch: als gij zegt: iemand is mooi, bedoelt gij: iemand doet alles voor anderen, voor de gemeenschap, m.a.w. hij is goed. Nu weet ik wel, dat men iemand die goed is, d.i: 'zeer goed', zooals groot is 'zeer groot', allebei 'mooi' toch iets anders dan het andere. Nu zult gij zeggen: ja, maar ik noem mijn 'goeden' mensch ook 'groot', omdat hij groot is in goedheid; maar dan zeg ik daartegen: ja, maar mijn 'mooie' mensch is ook 'goed' omdat hij miljoenen met geestdrift en geluk heeft vervuld, en geluk geven is 'goed'. Gij ziet, het wordt heelemaal een kwestie van woorden, van taal. Hoogstens hadt gij mogen zeggen: Napoleon vinden vele menschen 'mooi', jawel, maar het is niet het mooi dat ik wensch, 't is een mooi, dat ik verafschuw, en daarna kunt gij dan dat mooi van mij zooveel ge wilt uitschelden, en uw eigen mooi verheerlijken.²⁹⁶

²⁹⁵ Literaire kroniek, *De Nieuwe Gids* 5, afl. 6, augustus 1890, p. 432-436. Zie ook: Cornelissen 2001, p. 90 e.v.

²⁹⁶ Willem Kloos aan Frank van der Goes, d.d. 23 december 1890, De Nieuwe Gids-archief copieboek 69^E14, KB.

Een 'mooi mens' was voor Kloos een mens vol hartstocht, vol verbeelding en vol grootse plannen, terwijl Van der Goes het mooie van de mens beperkte tot zijn dienstbaarheid aan de maatschappij. In deze kleine controverse tekende zich al de latere splitsing binnen de redactie van *De Nieuwe Gids* af. Nu haalde Van der Goes nog bakzeil en schrapte, op gezag van zijn redactiesecretaris, elke verwijzing naar Kloos uit zijn artikel.

21.8 Gorters verzen

Kloos, die druk schrijvende was aan zijn *Literaire Kroniek* voor het komende augustusnummer, werd volkomen verrast door een aantal verzen dat Gorter hem voor plaatsing toezond en vroeg zich ten einde raad in een briefje aan Van Eeden vertwijfeld af of hij nu zo stom en ouderwets was of Gorter van de wijs?²⁹⁷ Kloos wilde de verzen niet plaatsen, maar durfde ze evenmin te weigeren en hoopte nu maar dat Van Eeden er wat zinnigs over zou kunnen zeggen.²⁹⁸ Een van Gorters verzen als voorbeeld:

Leven, zoete omsomberde even inschitterde
in de luchten, de regene, de zachtstrijkgevederde
o leven het gevende altijd doorstillende
o leven dat toch schijnt het altijddoorwillende,
het inzwevend kameren, het volop verlichtende
de wegen, waarlangs gaat het eenzaam uitzwichtende,
klaar, nimmer droomende opgenbewegen
armstrekking leven, hoofdomvattend, kussend zoo dichtbij
aanzien tegen
de wakkere oogen, o schijnend, soms flikkerend, soms even
roode
maar durend omsomberde, ook zonder noode.

Van Eedens antwoord aan Kloos had tot gevolg dat Gorters verzen in hetzelfde augustusnummer werden opgenomen en Kloos' *Literaire Kroniek* van twee maanden later volledig was gewijd aan Herman Gorters *Verzen* die zojuist bij Versluys waren verschenen.²⁹⁹ Kloos was om en schreef een van zijn klassiek geworden kritieken, die een ijkpunt zou vormen in de dichtkunst van de negentiende eeuw en waarin Kloos het niveau bereikte van zijn onvolprezen inleiding bij Perks verzen.

De dichter Gorter gaf in zijn poëzie, zo betoogde Kloos, geen objectieve weergave van de werkelijkheid, maar een hoogst persoonlijke impressie en die hoogst persoonlijke impressie vroeg om hoogst persoonlijke beelden. Die beelden maakten dat de dichter vaak niet werd begrepen. In zijn kroniek stelde Kloos vervolgens dat kunst de aller-individueelste expressie van de aller-individueelste emotie was en met dit uitgangspunt Gorters taalgebruik - vol onverwachte koppelingen en neologismen en los van alle grammaticale regels - rechtvaardigde. 'De taal is voor Gorter,' zo vervolgde Kloos zijn betoog,

²⁹⁷ Een drietal verzen verscheen in het augustusnummer van de vijfde jaargang, p. 388-390.

²⁹⁸ Briefje van Kloos aan Van Eeden, d.d. 31 juli 1890, in: Endt 1964, p. 223.

²⁹⁹ Gorter 1890.

niet enkel een middel om te zingen of te spreken, zoals wij allen plegen te doen, de taal is voor hem bovendien nog gedeeltelijk gebleven wat alle denkbare taal in haar aller-aller-eerste geboren-worden is. [...] Literaire kunst - het is meer gezegd - is de in woordgeluid weergegeven emotie van een individu. Als ik b.v. zeg, dat die lucht zoo mooi is, en ik wil daarmee uiting geven aan wat ik voel op het oogenblik, dan zijn die woorden daarom volstrekt nog niet kunst. Want ik nam een voor ieder voorhanden expressie om duidelijk te maken mijn persoonlijke emotie, maar sprak volstrekt niet die individueele emotie, die toch omdat ik physiesch en psychiesch anders ben dan andere menschen, heel anders moet zijn dan wat elk ander mensch bij die zelfde mooie lucht gevoelt, op mijne eigene individueele wijze uit. Want duizend menschen zullen zeggen, die zelfde lucht ziende, 'wat is die lucht mooi!' Maar daarom wil ik nog niet beweerd hebben, dat deze vijf woorden staande in een gedicht op de juiste plaats en in de juiste combinatie geen kunst zouden kunnen zijn. Men ziet, deze kwestie is uiterst subtiel. In 't algemeen slechts kan men weten, dat kunst de aller-individueelste expressie van de aller-individueelste emotie moet zijn. [...] Een vers, als het volgende b.v., had even goed kunnen staan in dat heerlijke boekje met dien duf-dichterlijken titel, des Knaben Wunderhorn.³⁰⁰

Gij staat zoo heel, heel stil
met uwe handen, ik wil
u zeggen een zoo lief wat,
maar 'k weet niet wat.

Uw schoudertjes zijn zoo mooi,
om u is lichtgedooi,
warm, warm, warm – stil omhangen
van warmte, ik doe verlangen.

Uw oogen zijn zoo blauw
als klaar water – ik wou
dat ik eens even u kon zijn,
maar 't kan niet, ik blijf van mijn.

En ik weet niet wat 't is wat
ik u zeggen wil – 't was toch wat.

Maar Gorters verbeelding is rijker en zwaarder, zijn sentiment gepassioneerder, want de makers dier duitsche liederen waren eenvoudige menschen, en Gorter is een kind van den modernen tijd. Inderdaad, de verbeelding van Herman Gorter gaat snel en wie die snelheid niet kent, dien loopen vele verzen den neus voorbij.

Gij zijt een bloem, een lichte roode bloem,

³⁰⁰ *Des Knaben Wunderhorn* verwijst naar anonieme Duitse volkspoëzie die in de 19^e eeuw werd gebundeld. Bekend zijn Mahlers toonzettingen van teksten uit de bundel *Des Knaben Wunderhorn* die tussen 1892 en 1901 werden geschreven.

In donkere kamer 's nachts, een bloem, een bloem,

 Een lichte roode bloem, een witte bloem.

Wie hier op zijn gemak zou willen kijken naar het roode, dien slaat het witte op de oogen, als een spotlach in het oor. Maar die verbeelding is dan ook bovenmate suggestief. Zij werkt op den lezer door tal van subtiele aanduidingen en tintjes, die niet te definieeren zijn. Wie b.v. bij de regels.

De heuvelen zonder wil
 Lagen op vreemde wijs.

niet, dadelijk of later, de ruglijn voor zich ziet van een zeer bijzonder heuvel-landschap, is niet waard dat hij leest. Ik zou het kunnen, nateekenen, als ik teekenen, kon.

Aller-opmerkelijkst en wonderbaarlijk is Gorters' visie van de natuur. Gorter observeert haar niet, hij neemt haar niet in zich op zooals zij werkelijk is, om dan de werkelijke werkelijkheid te zien, in het licht van beelden in die werkelijkheid gelegd; neen, hij voelt haar en ziet haar met plotselinge opdoeringen van streken en vegen en brokken, die dan de aanleiding worden voor zijn onafhankelijke fantasie. Nogmaals een voorbeeld ter verduidelijking.

De zon. De wereld is goud en geel
 en alle zonnestralen komen heel
 de stille lucht door als engelen.
 Haar voetjes hangen te bengelen,
 meisjesmondjes blazen gouden fluitjes,

 gelipte mondjes lachen goudgeluidjes,
 lachmuntjes kletterend op dit marmer,
 ik zit en warm m'er.

Ik heb zelf veel bij de eerste lectuur niet begrepen, – men leert een artisten-ziel niet kennen in één oogopslag, – nu moeten andere menschen mijn moeite ook maar eens doen.³⁰¹

Een van die 'andere menschen' die Gorters *Verzen* met aandacht las, was Van Deysse die in zijn bespreking in *De Nieuwe Gids* van Gorters *Verzen*, zoals alleen Van Deysse dat kon, alle registers opengooide: 'Nu zingen de golven, nu vlaggen de wolken, nu gaan de winden in feestgewaden, nu waden de steden, de menschen, in de goud-zee, door de oogen-zonnen van ons geslacht ontstoken, nu is wat stom was in den grond, wat lang begraven was, heerlijk verzezen, nu spuit het overal op als fonteinen in goud-droppen-poeyering in de

³⁰¹ 'Literaire kroniek', in: *De Nieuwe Gids* 6, afl. 1, oktober 1891, p. 139-149. Zie ook: Cornelissen 2001, p. 90 e.v.

lachende rooye gezichten.³⁰² Een volstrekt ander geluid kwam van *De Gids*. Van Hall, die eerder al uitvoerig had bericht over Gorters *Mei*, trof wel een aantal mooie regels in Gorters *Verzen* aan, maar kon toch niet anders dan het navolgende concluderen: 'Een man zoo rijk begaafd als Herman Gorter zou een hooge plaats in onze poëzie kunnen innemen, indien hij, in steê van dat nooit-tot-rust-komende, rillende, koortsige dat uit zijne gedichten spreekt, toonde iets van die zelf beheersching en van die vormbeheersching te bezitten, zonder welke nooit eenig blijvend kunstwerk tot stand is gekomen. Maar wanneer men ziet, hoe in elk nieuw vers, dat uit zijn pen vloeit, de fouten scherper naar voren treden, de woordvorming baroker, de constructie meer verward en het geheel onverstaanbaarder wordt, dan gevoelt men dat er voorshands weinig kans bestaat, dat hij die hooge plaats zal bereiken, anders dan in de verbeelding van zijn dweepzieke aanbidders.'³⁰³

³⁰² Lodewijk van Deysse, 'boekbeoordelingen' in: *De Nieuwe Gids* 6 (1891), p. 418-428.

³⁰³ J.N. van Hall, 'Literaire Kroniek', in: *De Gids* 54 (1890), 4, p. 583-592.